

Ks. Piotr Łabuda

Wydział Teologiczny PAT, Tarnów

DZIEJE PAWŁA POMIĘDZY „WYDARZENIEM DAMASZKU” A PIERWSZĄ PODRÓŻĄ DO JEROZOLIMY

W czasie wyprawy Szawła do Damaszku, z pełnomocnictwami udzielonymi przez arcykapłana Jonatana, następcy Kajfasza (zob. Dz 9,1n.), miało miejsce wydarzenie, stanowiące punkt zwrotny w życiu prześladowcy Chrystusa. Samo „wydarzenie Damaszku”,¹ jak i zdarzenia następujące bezpośrednio po nawróceniu gorliwego faryzeusza, choć są relacjonowane w *Dziejach Apostolskich* i w listach Pawłowych (zob. Dz. 9,1-30; Ga 1,15-24), stanowią jednak swoistego rodzaju zagadkę.² W sposób szczególnie tajemniczy jawi się wizyta

¹ O wadze nawrócenia pod Damaszkiem może świadczyć to, że autor *Dziejów Apostolskich* relacjonuje je aż trzykrotnie (zob. Dz 9,3-9; 22,6-21; 26,12-19). Również sam Paweł wspomina swoje nawrócenie w listach kilkakrotnie (zob. np. Ga 1,15).

² Według niektórych „wydarzenia Damaszku” opisane w *Dziejach Apostolskich* mają wartość względną i dość ograniczoną, gdyż Łukasz opowiedział je zgodnie z przyjętym schematem, który można spotkać w żydowskich i hellenistycznych opowiadaniach o niezwykłych nawróceniach. Przykładem takiej legendy może być historia Heliodora, kanclerza i króla syryjskiego Seleukosa IV. Otrzymał on polecenie zawładnięcia skarbcem świątyni jerozolimskiej. Gdy wkraczał do świątyni, otoczyła go niezwykła światłość z nieba. Upadł na ziemię i został nią ogarnięty. Po tych wydarzeniach uznał się za grzesznika i złożył przyrzeczenie, że będzie wszędzie głosił, iż miejsce to jest niezwykle i święte. Podobne jest opowiadanie o Kserksesie, którego, według Herodota, interwencja niebios powstrzymała przed zrabowaniem skarbcza delfickiego. Przykłady te potwierdzają, według niektórych badaczy, że wspólnota chrześcijańska w Damaszku, uważała się za duchową świątynię uczniów Chrystusa, co później przejął Paweł (zob. 1 Kor 3,16). Jednak idąc takim tropem, należałoby stwierdzić, iż wydarzenia opisane w Dz 9 (a konsekwentnie idąc i pozostałych miejscach *Dziejów Apostolskich* Dz 22; 26), byłyby wytworem legendarnym i ahistorycznym, co nie wydaje się słusznym. Zob. K. Löning, *Saulustradition seiner Theologie*, Neukirchen 1985, s. 62-78; N. Stokholm, *Die Überlieferung von Heliodor, Kultur-nahunte und Andersen mißglückten Tempelräubern*, StTh 22(1968), s. 1-28). Podkreślić należy, że sam Paweł wielokrotnie nawiązuje wprost, bądź też pośrednio do wydarzeń, które miały miejsce u bram Damaszku. Sam określa się „z powołania Apostołem” (Rz 1,1), „Apostołem nie z ludzkiego ustanowienia czy zlecenia, lecz z ustanowienia Jezusa Chrystusa i Boga Ojca” (Ga 1,1), „z woli Bożej powołanym na Apostoła” (1 Kor 1,1; 2 Kor 1,1), „za łaską Boga jestem tym, czym jestem” (1 Kor 15,10). A zatem można powiedzieć, że nawrócenie, które dla Szawła było równoczesnym powołaniem, było dla niego wydarzeniem niezwykle i kluczo-

Pawła w Arabii, o której wspomina jedynie sam Apostoł, jak również okoliczności jego ucieczki z Damaszku do Jerozolimy (zob. Ga 1,17; Dz 9,23n.; Kor 11,32-33). Analizując wydarzenia pierwszych kilkunastu miesięcy po „wydarzeniu Damaszku” postaramy się również, na podstawie danych biblijno-historycznych, podać datację tych wydarzeń.

I. CZAS PO NAWRÓCENIU

Po wydarzeniach mających miejsce w drodze do Damaszku Paweł został doprowadzony przez towarzyszy podróży do domu przy ulicy Prostej, do domu niejakiego Judy, gdzie zamieszkał. Po trzech dniach Ananiasz,³ który przez Łukasza przedstawiany jest jako szlachetny i poważny uczeń Chrystusa, otrzymuje w widzeniu polecenie od Pana, aby się udał do Szawła i włożył na niego ręce. Świadectwo Dziejów Apostolskich wskazuje, że Ananiasz uważał Szawła za jednego z wrogów i prześladowców chrześcijan. Stąd też na polecenie Pana odpowiada: „Słyszałem z wielu stron, jak dużo złego wyrządził ten człowiek świętym Twoim w Jerozolimie. I ma on także władzę od arcykapłanów więzić tutaj wszystkich, którzy wzywają Twego imienia” (Dz 9,13-14). Bóg jednak nie mając względu na osoby i opinie ludzkie, jasno, według opisu Łukasowego, potwierdza wybór Pawła na swojego posłańca: „Wybrałem sobie tego człowieka za narzędzie. On zaniesie imię moje do pogan i królów, i do synów Izraela. I pokażę mu, jak wiele będzie musiał wycierpieć dla mego imienia” (Dz 9,15-16). Pouczony przez Pana Ananiasz wypełnia zleconą mu misję. Paweł zostaje uzdrowiony i napełniony Duchem Świętym. Wtedy też po raz pierwszy zostaje nazwany bratem⁴.

Po nawróceniu Apostoł pozostawał przez pewien czas (ἡμέρας τινας) ze wspólnotą chrześcijańską w Damaszku. Powyższe jednak określenie nie wskazuje dokładnie, jak długi był to okres czasu. Zapewne wspólnota czuła do neofity nieufność, która była powodowana jego wcześniejszą wrogą postawą względem uczniów Chrystusa (por. Dz 9,13n.). Łukasz wyraźnie zaznacza, iż w Damaszku Szaweł spędził pewien czas, pragnąc głosić dobrą nowinę o Jezusie Chrystusie. Mimo niechęci to głoszenie słowa mocno zapadło w pamięci damasceńskiej wspólnoty, skoro w przekazie, który dotarł w Dziejach Apo-

wym dla dalszych kolei jego życia. Zarzut, iż w Liście do Galatów Paweł nie wymienia Damaszku, egzegeci odpierają stwierdzając, iż Paweł mógł celowo nie wymienić tego miasta, gdyż leży ono poza terenami Izraela. Zob. F. Mussner, *Der Galaterbrief*, HTKNT 9, Freiburg 1974, s. 84.

³ Tradycja uważa Ananiasza za przełożonego społeczności chrześcijańskiej w Damaszku. Być może wcześniej mieszkał w Jerozolimie, skąd pod presją prześladowań mógł udać się do Damaszku.

⁴ Wątpliwości według niektórych budzi fragment Dz 9,18 opisujący uzdrowienie i udzielenie Pawłowi chrztu. Autorzy ci wskazują, iż Paweł miał świadomość swego bezpośredniego apostołskiego powołania i oświecenia przez Chrystusa, zob. E. Fischer, *Zur Haufe des Paulus*, ThLZ 80(1955), s. 634n.; R.H. Fuller, *Was Paul Baptized?*, w: *Les Actes des Apôtres*, BRThL 48, Gembloux – Leuven 1979, s. 505-508; B. Witherngton III, *The Acts of the Apostles*, Michigan – Cambridge 1998, s. 318-319; C.K. Barrett, *The Acts of the Apostles*, t. I, Edinburgh 1994, s. 457.

stolskich, zostaje dwukrotnie zaznaczone, że Szaweł z niezwykłą odwagą zaczął głosić w synagogach,⁵ iż Jezus jest Synem Bożym i Mesjaszem (zob. Dz 9,20.22).⁶ Można zatem powiedzieć, że samo nawrócenie, jak i kolejno następujące wydarzenia mające miejsce w Damaszku, nie zmieniły charakteru i temperamentu Szawła. Nie mógł on, według opisu lekarza z Antiochii, zbyt długo trwać w beczynności, stąd też rozpoczyna głoszenie Dobrej Nowiny, co z czasem sprawia, że Żydzi postanawiają go zgładzić. Zastawiają na niego pułapkę, równocześnie strzegąc bram miasta, by Szaweł potajemnie im się nie wymknął. Szawłowi jednak, dzięki pomocy chrześcijan, którzy „*spuścili go nocą w koszu na sznurze przez mur i wyprawili*” (Dz 9,25), udaje się umknąć. Z Damaszku udaje się do Jerozolimy (zob. Dz 9,26).⁷

Nieco inaczej wydarzenia następujące po nawróceniu opisuje sam Paweł w przesłaniu do wspólnoty w Galacji⁸ (zob. Ga 1,15-18). Według Listu do Galatów, którego autentyczność i Pawłowe autorstwo zasadniczo nie są kwestionowane.⁹ Szaweł natychmiast po nawróceniu kieruje się do Arabii.¹⁰ Sam autor listu nie podaje jakie przemierzył tereny, udając się do krainy nabatejczyków, nic również nie mówi na temat czasu pobytu, jak i wydarzeń, które tam nastąpiły. Według niektórych egzegetów Paweł postanowił udać się do Arabii, aby odetchnąć po niezwykle trudnych dla niego „wydarzeniach Damaszku”. Inni zaś wskazują, że do krainy między Eufratem a Morzem Czerwonym skierowało go pragnienie głoszenia Dobrej Nowiny. Mówiąc o Pawłowym pragnieniu działalności misyjnej, niektórzy wskazują, co wydaje się nie do końca słuszne, że w miastach nabatejskich istniały grupy osiedleńców

⁵ Warto zwrócić uwagę, iż określenie synagoga występuje tu w liczbie mnogiej, co w połączeniu z dwukrotnym wspomnieniem przez Łukasza głoszenia Dobrej Nowiny, może wskazywać na intensywność działań Pawła.

⁶ Zob. J. A. Fitzmyer, *The Acts of the Apostles. A New Translation with Introduction and Commentary*, AB 31, New York – London – Toronto – Sydney – Auckland 1998, s. 433; tenże, *The Palestinian Background of „Son of God” as a Title for Jesus, Texts and Contexts: Biblical Texts in Their Textual and Situational Contexts*, w: *Essays in Honor of Lars Hartman*, T. Fronberg, D. Hellholm (red.), Oslo – Boston 1995, s. 567-577; C. K. Barrett, *The Acts of the Apostles*, s. 463; E. Heanhen, *The Acts of the Apostles. A Commentary*, Basil Blackwell 21985, s. 331.

⁷ Zob. C. K. Barrett, *The Acts of the Apostles*, dz. cyt., s. 466-468.

⁸ Pojęciem wspólnota w Galacji określamy mieszkańców geograficznej krainy Galacji. Są bowiem także autorzy, którzy na adresatów Listu do Galatów wskazują mieszkańców rzymskiej prowincji Galacji, terenów graniczących od wschodu z Kapadocją i Pontem, od północy z Paflagonią i Bitynią, od południa z Likaonią i od zachodu z Frygią. Wydaje się, iż takie stanowisko nie jest słuszne. Zob. J. Murphy-O'Connor, *Paul. A Critical Life*, Oxford 1996, s. 186n.

⁹ Według R. N. Longenecker'a nie ma obecnie zastrzeżeń co do autentyczności Listu do Galatów. Jedyne wątpliwości dotyczą miejsca i czasu powstania Pawłowego dzieła. Zob. R. N. Longenecker, *Galatians*, WBC 41, Dallas 1990, s. LVIIIn.

¹⁰ Arabia to w czasach Apostoła Pawła tereny Nabatejczyków rozciągające się od Damaszku przez Moab aż po Edom. Stolicą tego kraju była Petra. Kraj ten, wraz ze swoimi królami, szczególnie Aretasem III i IV jest bardzo często wspominany przez historyków. Zob. J. Flawiusz, *Wojna Żydowska*, Warszawa 2001, I, 101.103.124-131.574; II.68; tenże, *Dawne dzieje Izraela*, Warszawa 1997, XIV, 14-21; XVI, 353-355; XVIII, 109-125; J. Murphy-O'Connor, *Paul in Arabia*, CBQ 55 (1993), s. 733-737.

żydowskich, do których w pierwszym rządzie zmierzał udać się Paweł. Autorzy ci powołują się na starożytne przekazy, według których naród żydowski był obecny w każdym kraju i mieście. Według nich potwierdzeniem obecności Izraelitów w Arabii jest wzmiankowana w Dz 2,11 obecność w Jerozolimie prozelitów jak również i synagog na terenach Arabii.¹¹ Nie wydaje się jednak, by na terenach państwa nabatejskiego mogły bez przeszkód rozwijać się i zdobywać nowych wyznawców synagogi żydowskie. Przeszkodą zasadniczą, co w dalszej części zostanie ukazane, była nieufność, czy wręcz wrogość, panująca między tymi sąsiadującymi ze sobą narodami. Nie wydaje się również, by i Paweł, który dla swoich działań misjonarskich obierał zasadniczo duże ośrodki, miasta, skierował się w tym celu na wrocie i pustynne tereny Arabii.

Nie wiadomo również ile czasu mógł spędzić Paweł w Arabii. Według niektórych mógł to być rok a nawet dwa lata. Wydaje się jednak, iż był to czas o wiele krótszy. Na podstawie lektury Listu do Galatów wiadomo tylko, iż z Arabii ponownie wraca do Damaszku, skąd później udaje się (ucieka) do Jerozolimy. Łącznie więc od nawrócenia do pierwszej podróży do Jerozolimy mogło upłynąć nie wiele więcej niż trzy lata.¹²

A zatem oba świadectwa zgodne są co do faktu do nawrócenia, które miało miejsce koło Damaszku, jak również udania się Apostoła do Jerozolimy. Zgodnie również, tak Dzieje Apostolskie jak i List do Galatów podają, że po nawróceniu Paweł z niezwykłą gorliwością oddaje się nauczaniu i świadczeniu, iż „*Jezus jest Synem Bożym*” (Dz 9,20). Bezpośrednio pierwszą katechezę w Damaszku przekazuje św. Łukasz. Nauczanie to jest najstarszą katechezą Pawła. Ma ona charakter chrystologiczny i mówi przede wszystkim o dwóch prawdach: że Jezus jest Synem Bożym i Mesjaszem.

Mówiąc o Pawłowej gorliwości w głoszeniu prawd o Jezusie Chrystusie, nie sposób pominąć pytanie o źródło jego wiedzy. Pisma bowiem nowotestamentalne wydają się milczeć odnośnie do kwestii, w jaki sposób Szaweł zdobył, przynajmniej najważniejsze dane, o ewangelii Jezusa Chrystusa. Być może, jak uważają niektórzy, właśnie wyprawa do Arabii, wspomniana w Liście do Galatów, była dla Apostoła czasem medytacji i studium nad tekstami biblijnymi i tym wszystkim co wydarzyło się w jego życiu.¹³ Wydaje się jednak, co poniekąd potwierdza sam Apostoł w 2 Kor 12,2-4, że pełnię wiedzy otrzymał on dzięki objawieniu Bożemu. A zatem po „wydarzeniu Damaszku” był on już uformowanym chrześcijaninem i Apostołem, choć rzecz jasna, również i kolejne lata były dla niego dalszym czasem poznawania i zgłębiania nauki Chrystusa.¹⁴

¹¹ Zob. W. L. Knox, *The Acts of Apostles*, Cambridge 1948, s. 82.

¹² Pamiętać jednak trzeba o różnych sposobach liczenia lat. Idąc za wskazaniem J. Gnilki można powiedzieć, iż rok bieżący może być liczony jako pierwszy, w związku z czym stwierdzenie, iż do Jerozolimy Paweł udał się po trzech latach, może oznaczać okres dwóch lat. Zob. J. Gnilka, *Paweł z Tarsu. Apostoł i świadek*, Kraków 2001, s. 65-66.

¹³ Zob. R. N. Longenecker, *Galatians*, dz. cyt., s. 34.

¹⁴ Niektórzy wydarzenie opisane w 2 Kor 12,2-4 umiejscawiają, co prawda jak się wydaje niesłusznie, w czasie nawrócenia u bram Damaszku; zob. J. Knox, *Chapters In a Life*

II. SPRAWA KRÓLA ARETASA

Ani Dzieje Apostolskie, ani listy Pawłowe nie stawiają sobie za pierwszorzędny cel podawanie dat kolejnych wydarzeń z życia Apostoła. Nie zawsze również sugerowana kolejność poszczególnych wydarzeń wydaje się do końca możliwa i słuszna. Można wręcz powiedzieć, że tak Łukasz, jak i Paweł, nie przywiązują znaczącej uwagi do podawania szczegółów dotyczących poszczególnych zdarzeń, koncentrują zaś się na obranych sobie celach teologicznych. Stąd też, aby ustalić czas nawrócenia Pawła u bram Damaszku, jak i kolejne zdarzenia jego działalności, aż po pierwsze przybycie do Jerozolimy, trzeba uwzględnić informacje zawarte w Liście do Galatów, Liście do Koryntian (zob. 2 Kor 11,32-33), Dziejach Apostolskich (zob. Dz 9,22-25), jak również znane fakty historyczne tamtego okresu.¹⁵

W ustaleniu dokładnej datacji opisanych wcześniej wydarzeń pomocna będzie informacja z Listu do Koryntian, gdzie Paweł informuje, iż „w Damaszku namiestnik króla Aretasa rozkazał pilnować miasta Damasceńczyków, chcąc mnie pojmać. Ale przez okno spuszczone mnie w koszu przez mur i tak uszedłem rąk jego” (2 Kor 11,32-33; por. Dz 9,22-25).

W tekście listu wspomniana zostaje osoba króla Aretasa, który nakazuje swojemu namiestnikowi pojmanie Pawła. Król Aretas IV sprawował władzę nad Arabią od 9 r. przed Chr. do około 39 r. po Chr.¹⁶ Czasy jego panowania naznaczone były licznymi wojnami i konfliktami. W sposób szczególny dotyczyły one sąsiadującego z krainą Arabii królestwa Heroda Wielkiego.¹⁷ Wydaje się, iż w pamięci mieszkańców Arabii szczególnie głęboko mogło zapaść wydarzenie mające miejsce po śmierci Heroda Wielkiego, kiedy to Herod Antypas, w celu nawiązania pokoju między zwaśnionymi narodami, poślubił córkę króla Nabatejczyków, którą później potajemnie oddalił, po czym pojął żonę swego brata Filipa. Dla króla Aretasa była to niezwykle dotkliwa zniewaga. Stąd też, najprawdopodobniej w 36 roku,

of Paul, New York 1950, s. 78. Mimo jednak zasadnych wątpliwości, co do przyjęcia 2 Kor 12,2-4, jako czasu tożsamego z Ga 2,1, wśród autorów wydaje się panować zgodność, iż w życiu Pawła musiało mieć miejsce niezwykle objawienie, dzięki któremu Apostoł poznał w pełni naukę Jezusa Chrystus. Rzecz jasna, nie kwestionuje się także prawdy, iż podczas przesłuchań, spotkań z uczniami i wyznawcami Chrystusa, czy też tuż po wydarzeniach mających miejsce u bram Damaszku Paweł poznawał Ewangelię Jezusa Chrystusa; zob. R.N. Longenecker, *Galatians*, dz. cyt., s. 34; J. Gnilka, *Paweł*, dz. cyt., s. 59; W. Rakocy, *Paweł Apostoł. Chronologia życia i pism*, Częstochowa 2003, s. 73.

¹⁵ Zob. szerzej: J. Murphy-O'Connor, *Paul*, s. 7nn.; S. Mędała, *Ewangelia Pawła. Wprowadzenie do listów św. Pawła*, w: *Wprowadzenie w wezwanie ksiąg Biblijnych. Dzieje Apostolskie. Listy św. Pawła*, J. Frankowski (red.), Warszawa 1997, s. 90n.

¹⁶ Zob. J. Murphy-O'Connor, *Paul*, dz. cyt., s. 5; R. Jewett, *A Chronology of Paul's Life*, Philadelphia 1979, s. 30. Inni podają, iż Eneasza Aretas IV panował w Petrze w latach 9 przed Chr. do 40 po Chr.; zob. B. Witherngton III, *The Acts of the Apostles*, dz. cyt., s. 323; C.K. Barrett, *The Acts of the Apostles*, dz. cyt., s. 466; J. Gnilka, *Paweł*, dz. cyt., s. 65.

¹⁷ J. Flawiusz, *Dawne dzieje Izraela*, XVI, dz. cyt., 282nn.; tenże, *Wojna Żydowska*, dz. cyt., I,364nn.

rozpoczął zwycięską wojnę przeciwko Herodowi.¹⁸ Król Nabatejczyków wiedział jednak, że panujący wtedy cesarz Tyberiusz może wysłać karną ekspedycję. Stąd też ludzie Aretasa byli wyczuleni na wszystkich przybywających na tereny ich państwa. Toteż kiedy Szawel przybył do Arabii, został zapewne od razu zauważony, i prawdopodobnie potraktowany jako wróg Nabatejczyków, ze względu na swoje pochodzenie. Mógł też zostać odebrany, pamiętając o jego potrójnym obywatelstwie, jako agent Rzymu¹⁹. Stąd też wydaje się, że wizyta Pawła w Arabii, o której Apostoł wspomina w Liście do Galatów, była jedynie krótkim epizodem. Mogła zatem trwać kilka tygodni, co najwyżej miesiąc.

Wzmianka Apostoła o królu Aretasie jest niezwykle ważna dla datacji wydarzeń od nawrócenia, do pierwszej wizyty Szawła w Jerozolimie. Znając bowiem lata panowania króla Aretasa w Arabii, jak również panujące relacje między Żydami i Nabatejczykami, otrzymujemy wskazanie dotyczące ucieczki Pawła z Damaszku, która musiała nastąpić w latach panowania tegoż króla i jego władania Damaszkiem.

Na przełomie 36 i 37 roku w czasie kampanii wojsk cesarza Tyberiusza przeciwko Aretasowi, na przełomie 36 i 37 roku, która miała na celu ukaranie podległego cesarstwu króla Nabatejczyków za rozruchy na granicy z królestwem Heroda Antypasa²⁰, Damaszek był wolnym i niezależnym od Aretasa miastem. Za czasów Tyberiusza kontrolowanie Damaszku przez Aretasa IV było niemożliwe, co potwierdza fakt, iż w czasie wspomnianej wyprawy wojennej, legiony rzymskie, pod wodzą Witeliusza, nie zdobywały Damaszku, a jedynie Ptolemaidę i tereny znajdujące się na kierunku wiodącym do Petry. Stąd też skoro Witeliusz nie zdobywał Damaszku, który był niezwykle ważnym strategicznie miastem, należy wnioskować, że w latach 36/37 Damaszek był jeszcze miastem niezależnym od króla Arabii, w którego wymierzona była kampania wojenna.²¹ Również wcześniejsze opanowanie Damaszku przez Aretasa nie wydaje się prawdopodobne, z powodu braku o tym jakichkolwiek informacji. Co więcej, cesarz Tyberiusz surowo karał jakiegokolwiek próby podważania *status quo* na terenie cesarstwa. Toteż zdobycie Damaszku przez Aretasa IV niewątpliwie zakończyłoby się interwencją Rzymu.

Sytuacja mogła ulec zmianie w 37 roku, kiedy to w marcu Gajusz Kaligula zamordował Tyberiusza.²² Kaligula prowadził inną od poprzednika politykę względem podległych mu królestw. Stąd też wstrzymał rozpoczęte przez Tyberiusza działania wojenne i przywrócił wygnanych, czy też zdetro-

¹⁸ Zob. J. Flawiusz, *Dawne dzieje Izraela*, XVIII, dz. cyt., s. 109-115. R. Jewett, *A Chronology of Paul's Life*, dz. cyt., s. 32; C. Saulniera, *Hérode Antipas et Jean le Baptiste: Quelques remarques sur les confusions chronologiques de Flavius Josèphe*, RevBib 91(1984), s. 375.

¹⁹ Zob. J. Murphy-O'Connor, *Paul*, dz. cyt., s. 84n.

²⁰ Zob. J. Flawiusz, *Dawne dzieje Izraela*, XVIII, dz. cyt., 109n.

²¹ Zob. tamże, XVIII, 115.120n.

²² Zob. tamże, XVIII, 222-223; P. Dreyfus, *Święty Paweł*, Częstochowa 2002, s. 418.

nizowanych przez poprzednika królów²³ Warto pamiętać, iż nowy cesarz był w pewnym sensie dłużnikiem Aretasa IV, którego ojciec, w sporze między ojcem Kaliguli, Germanikiem, a namiestnikiem Syrii, mającym miejsce w 18/19 r. po Chr., wspomógł Germanika. Stąd też wydaje się zasadnym twierdzenie, że gdy Gajusz Kaligula objął władzę, i jak podają świadectwa, zaczął nagradzać ludzi mu bliskich i zasłużonych, ale i niejako skrzywdzonych przez Tyberiusza, to jednym z pierwszych nagrodzonych mógł zostać Aretas IV.²⁴ Przyznanie Aretasowi władcy nad Damaszkiem mogło więc mieć miejsce za rządów Kaliguli, czyli najwcześniej na początku kwietnia 37 roku, kiedy został cesarzem, a przed rokiem 39, kiedy zmarł król Nabatejczyków.²⁵

Nie wiadomo, kiedy został wydany nakaz uwięzienia Pawła. Wydaje się jednak, że Żydzi, którzy już od dłuższego czasu wrogo odnosili się do niego, wykorzystali zmianę namiestnika w Damaszku, i natychmiast, jak tylko miał taką władzę, czyli najprawdopodobniej w 37 roku, zwrócili się do niego, by ten wydał nakaz uwięzienia Pawła. Stąd też wydaje się, iż można przyjąć, że ucieczka Pawła z Damaszku nastąpiła w drugiej połowie 37 roku, w każdym razie nie wcześniej, niż z początkiem kwietnia, bądź też zaraz na początku 38 roku. Ustalenia te są niezmiernie ważne, gdyż na ich podstawie można ustalić czas przybycia Pawła do Jerozolimy, jak również, w miarę dokładną datę nawrócenia Apostoła u bram Damaszku.²⁶

III. OD ARABII DO JEROZOLIMY

Nawrócenie Szawła, potem zaś jego niezwykła gorliwość w głoszeniu nauki Mistrza z Nazaretu, która była sprzeczna z przekonaniem Żydów co do osoby Jezusa Chrystusa, wzbudziły wrogość Żydów względem neofity. Autor Dziejów Apostolskich zaznacza, że Paweł swoim nauczaniem „szerzył zamieszanie wśród Żydów mieszkających w Damaszku” (Dz 9,22). Takie działanie doprowadziło do wydania przez damasceńskiego namiestnika króla Aretasa IV²⁷ rozkazu pojmania Apostoła (zob. 2 Kor 11,32-33). Paweł jednak dzięki pomocy chrześcijan potajemnie opuszcza Damaszek udając się do Jerozolimy.²⁸

Opis przyczyn ucieczki i sam jej przebieg, opisany przez autora Dziejów Apostolskich i List do Koryntian, nie wydają się stać w sprzeczności.²⁹ Co prawda według Łukasza Pawła chcieli pochwyć Żydzi, zaś w Liście do

²³ Zob. np. J. Flawiusz, *Dawne dzieje Izraela*, dz. cyt., XVIII,235.

²⁴ Zob. E. Schürer, *The history of the Jewish people in the age Jesus Christ*, t. I, Nechdruck, Hildesheim 1964, s. 737; R. Reisner, *Die Frühzeit des Apostels Paulus*, dz. cyt., s. 74.

²⁵ Zob. J. Murphy-O'Connor, *Paul*, dz. cyt., s. 6n.; R. Jewett, *A Chronology of Paul's Life*, dz. cyt., s. 32n.; E. Heanhen, *The Acts of the Apostles*, dz. cyt., s. 334-335.

²⁶ Zob. B. Witherngton III, *The Acts of the Apostles*, dz. cyt., s. 324, przypis 83-84.

²⁷ Błędny wydaje się wskazanie J. Gnilki, zob. J. Gnilka, *Paweł*, dz. cyt., s. 66, że w 2 Kor 11,32 chodzi o etnarchę Aretasa. Zwrot bowiem o` evqna,rchj ~Are,ta tou/ basile,wj należy bowiem raczej tłumaczyć, jak to jest w BT: „namiestnika króla Aretasa”

²⁸ Podróż Pawła do Jerozolimy staje się dla Pawła niejako nowym rozdziałem jego biografii. Zob. H. D. Betz, *Galatians*, Hermeneia, Philadelphia 1979, s. 151.

²⁹ Por. J. Gnilka, *Paweł*, s. 67, przypis 8.

Koryntian znajdujemy informację o działaniu etnarchy Aretasa, jednak zasadnym wydaje się połączenie tych stanowisk – donos żydów sprawił interwencję etnarchy. Według R. Reisnera³⁰ ucieczka taka mogła nastąpić w dzielnicy położonej w północno-wschodniej dzielnicy Damaszku, nazywanej nabatejską, gdzie mieszkał Ananiasz, i gdzie obecnie znajduje się mały kościół nazywany kaplica Ananiasza (tradycja ta pochodzi z V/VI wieku)³¹

Nie wiadomo jednak czy do Jerozolimy Szawel udał się bezpośrednio po ucieczce z Damaszku, czy też po pewnym czasie. Sam cel wizyty w Świętym Mieście Paweł określa w Liście do Galatów: „*udałem się do Jerozolimy dla zapoznania się z Kefasem*” (Ga 1,18). Ważnym jest jednak stwierdzenie Pawła, iż przybył on do Jerozolimy nie po to, by słuchać pouczeń Piotra czy Apostołów lub by uczyć się Ewangelii, gdyż godność apostołską i Ewangelię, którą miał głosić, otrzymał od samego Chrystusa. Przybył zatem jedynie po to, żeby zapoznać się z Kefasem. Prawdopodobnie ze względu na to, iż wizyta ta była bardzo krótka, poza Piotrem spotyka tylko Jakuba, brata Pańskiego (zob. Ga 1,19). Z przesłania skierowanego do wspólnoty galackiej można odnieść wrażenie, że Apostoł celowo podkreśla krótkość swojego pobytu w Jerozolimie. Być może w ten sposób chce on podkreślić swoją niezależność względem innych apostołów³². Czytając List do Galatów można wręcz odnieść wrażenie, iż Paweł pragnie wyraźnie zaznaczyć, iż po „wydarzeniu Damaszku” nie udał się do Jerozolimy, ale do Arabii, stamtąd zaś wrócił do Damaszku i dopiero trzy lata później wyruszyłem do Jerozolimy (zob. Ga 1,17n.)³³ Znamiennym jest, że żaden spośród listów Pawłowych, jak również tekst Dziejów Apostolskich, nie wspominają jak na wizytę Pawła w Jerozolimie zareagowali Żydzi, którzy wystali go wcześniej z misją do Damaszku.³⁴

Przybywszy do Świętego Miasta Paweł „*próbował się przyłączyć do uczniów, lecz wszyscy bali się go, nie wierząc, że jest uczniem*” (Dz 9,26). Z pomocą Pawłowi przychodzi wtedy Barnaba,³⁵ o którym Łukasz napisał, iż „*był to mąż dobry i pełen Ducha Świętego i wiary*” (Dz 11,24), a który „*przygarnął go i zaprowadził do Apostołów, i opowiedział im jak w drodze*

³⁰ Zob. R. Reisner, *Die Frühzeit des Apostels Paulus*, WUNT 71, Tübingen 1994.

³¹ Zob. tamże, s. 76-77.

³² Zob. E. Szymanek, *List do Galatów. Wstęp – Przekład z oryginału – Komentarz*, Poznań-Warszawa 1978, s. 50-51.

³³ Zob. A. Schlatter, *Die Geschichte der ersten Christenheit*, Nachdruck Stuttgart 1983, s. 128.

³⁴ Zob. B. Witherngton III, *The Acts of the Apostles*, dz. cyt., s. 324-325.

³⁵ Józef Barnaba urodził się i wychowywał na Cyprze, a do Jerozolimy przybył prawdopodobnie jak Paweł w celu uzupełnienia swojej religijnej wiedzy. Niewykluczone, że mógł znać Pawła jeszcze z dawnych czasów. Kiedy i dlaczego Barnaba przeszedł na chrześcijaństwo, nie wiadomo. Wiadomo natomiast, że był spokrewniony z Janem Markiem (zob. Kol 4,10), autorem jednej z trzech Ewangelii. Posiadał również pewną majątność, co wydaje się być bardzo ciekawą uwagę autora Dziejów Apostolskich, szczególnie w świetle Joz 18,7, którą sprzedał, a pieniądze przekazał Apostołom do podziału między ubogich (Dz 4,36); zob. K. Romaniuk, *Św. Paweł – życie i dzieło*, Katowice 1988, s. 38.

ujrzał Pana, który przemówił do niego i z jaką siłą przekonania przemawiał w Damaszku w imię Jezusa” (Dz 9,27). Powyższe świadectwa mogą wskazywać, iż Paweł czuł się zagubiony w Jerozolimie. Jednakże mimo tego, podobnie jak w Damaszku i Arabii tak i tu, Paweł z całą mocą głosi naukę o Jezusie Chrystusie. Nauczanie to jednak nie przynosiło oczekiwanych przez niego owoców. Co więcej, niektórzy spośród hellenistów chcieli pozbawić go życia (zob. Dz 9,29), stąd też postanowiono odprawić Pawła do Cezarei Nadmorskiej, a stamtąd, do Tarsu.³⁶

IV. DATAcja WYDARZEŃ OD NAWRÓCENIA DO PIERWSZEJ WIZYTY W JEROZOLIMIE

Dowodząc swojej godności apostołskiej w Liście do Galatów, Paweł pisze o swoim niezwykłym wybraniu i powołaniu, które dokonały się, aby mogła być głoszona Dobra Nowina w Arabii, i powrocie z krainy nabatejskiej, w Damaszku. Z Damaszku do Jerozolimy, udał się: „trzy lata później” (Ga 1,18). Powstaje jednak pytanie, czy trzy lata, o których pisze Apostoł należy liczyć od nawrócenia pod Damaszkiem (zob. Ga 1,15-16) czy raczej od powtórnego przybycia do Damaszku po misji na terenach Arabii (zob. Ga 1,17). W pierwszym bowiem przypadku wizyta w Jerozolimie, o której mowa w Ga 1,18, miała miejsce nieco ponad trzy lata po nawróceniu. Pamiętać bowiem należy o „pewnym czasie” spędzonym przez Apostoła w Arabii. Również i ten okres czasu może być ważnym dla ustalenia czasu i kolejności wydarzeń.

Po „wydarzeniach w Damaszku”, Paweł „natychmiast” (Ga 1,16), udaje się do Arabii (Ga 1,17), po czym ponownie wraca do Damaszku. Stąd, na wskutek prześladowań ze strony Żydów, a później i namiestnika Aretasa, ucieka do Jerozolimy. Pamiętając, iż mieszkańcy Arabii byli do Izraelitów wrogo nastawieni, słusznym wydaje się stanowisko komentatorów, że Paweł na terenie królestwa nabatejskiego mógł przebywać kilka tygodni, co najwyżej miesiąc, czy też kilka miesięcy. Stąd też trzy lata, o których Apostoł informuje w Ga 1,18 mogą być liczone od nawrócenia, bądź też od czasu drugiego przybycia do Damaszku, po misji w Arabii, gdyż pobyt na tych terenach musiał być raczej krótki.³⁷

Skoro więc za czas ucieczki Pawła z Damaszku przyjmiemy drugą połowę 37 roku, najpóźniej zaś początek 38 roku, pamiętając zatem o uwadze w Ga 1,18, należy stwierdzić, że nawrócenie Pawła u bram Damaszku mogło mieć miejsce w 34 roku, najpóźniej zaś w roku 35.³⁸

Pierwsza wizyta Pawła w Jerozolimie po nawróceniu, jak się wydaje, mogła mieć zatem miejsce natychmiast po opuszczeniu Damaszku. Pamięta-

³⁶ Zob. E. Heanhen, *The Acts of the Apostles. A Commentary*, dz. cyt., s. 333.

³⁷ Zob. J. Murphy-O'Connor, *Paul*, dz. cyt., s. 7.

³⁸ Teoretycznie jest możliwe przyjęcie 33 roku, jako czasu nawrócenia. Jest to możliwe, jeśli przyjmie się, iż Paweł w Arabii spędził dłuższy czas, zaś w Ga trzy lata są liczone od powrotu do Damaszku. Zob. B. Witherngton III, *The Acts of the Apostles*, dz. cyt., s. 324.

jąc o niewielkiej odległości między Jerozolimą i Damaszkiem (ok. 250 km), Apostoł mógł pokonać ten dystans w kilka, bądź kilkanaście dni. Do stolicy Judei przybyłby zatem jeszcze w 37 roku.

THE HISTORY OF PAUL BETWEEN "THE EVENT OF DAMASCUS" AND THE FIRST JOURNEY TO JERUSALEM

Summary

During Paul's journey to Damascus the event, which was a turning point in Christ's persecutor's life, happened. This event is reported by Luke as well as the Apostle himself. (see Dz 9,1-30; Ga 1,15-24). While the Apostle's conversion is reported with sufficient accuracy the following events are a kind of mystery. Paul's visit in Arabia, which is mentioned only by the Apostle himself, as well as the circumstances of his escape from Damascus to Jerusalem are particularly mysterious (see Ga 1,17; Acts 9,23n.; Kor 11,32-33).

The time of the Apostle's conversion and the following events can be established on the basis of the New Testament texts analysis as well as some historical data.